

SVERIGE UNDER HÖGMEDELTIDEN

Perioden från vikingatidens slut ca 1050 till 1300-talets början, då ett helt förändrat samhälle tagit form, brukar man kalla högmedeltiden.

Hur stort var Sverige på den tiden?

Det finns inga säkra uppgifter om Sveriges omfattning under högmedeltiden. En teori är att riket bestått av tre delar. Ett kärnområde som hade rätt att välja kung och omfattade de uppländska folklanden, ett andra område nära knutet till det första och bestående av Östergötland, Västergötland, Sörmland, Närke och Västmanland, där man hade rätt att godkänna kungaval och slutligen områden löst knutna till riket såsom Gotland, områden i Småland, i Baltikum och i Finland.

Hur stor var folkmängden?

Innan ett ordnat skatteväsen införts fanns ingen folkräkning. De första skattlängderna infördes i början av 1400-talet, de kallades jordeböcker och kan sägas ha varit en förteckning över hushållen i landet. Enligt en uppskattning skulle Sverige ha haft ca en halv miljon invånare före digerdöden i mitten av 1300-talet, men det är en osäker uppskattning.

Hur levde man?

Före mitten av 1200-talet fanns endast ett halvdussin städer i Sverige och de var mycket små. Nästan hela befolkningen levde alltså på landsbygden och nittio procent var bönder. Övriga var köpmän eller hantverkare. Andelen stormän har uppskattats till ca en halv procent och kyrkans män till ungefär detsamma. Det var i stor utsträckning kronan, stormän och efter hand även kyrkan som ägde jorden, framför allt i de bördiga bygderna. Bönderna där var då arrendatorer, landbor eller åbor som det kallades.

Vid vikingatidens slut var ensamgården den vanliga bebyggelsen. Under medeltiden infördes i landskapslagarna, bestämmelser om *by i laga skifte*. Det medförde byar med strikt reglerade tomter och åkerjord uppdelad på gården som i sin tur var uppstyckade på små tegar för att varje bonde skulle ha jord av alla slag. I byar där systemet infördes blev det bestående i århundraden.

Vem hade makten i det samhället?

I ett land där det inte fanns regering, riksdag, kommuner, landsting eller andra institutioner som hör till ett modernt samhälle, vem hade makten där? Makthavarna var den lilla gruppen stormän som styrde och ställde var och en i sin bygd utan inblandning. Ibland enades de om val av kung, ibland bekämpade de varandra. Under lång tid kämpade två kungaätter, den erikska och den sverkerska om tronen. I den maktkampen blev många kungar och tronpretendenter mördade eller föll i strid. Detta försvagade kungamakten. Ett avgörande kom i en strid 1210 vid en plats omnämnd som Gestilren. Där stupade kung Sverker Karlsson varpå Erik Knutson och därmed den erikska ätten stod som segrare.

Snart skulle en annan kungaätt komma att träda fram, den som kallats folkungaätten eller Birger Jarls ätt. Och då kommer även en annan maktfaktor in i bilden, *den katolska kyrkan*, Birger Jarl och hans söner skulle skapa en stark kungamakt, men under starkt motstånd.

Det är om hur denna maktkamp slutligen leder fram till Alsnö möte som vår utställning vill berätta.